

о. Мирон Бендик

Культура кожної людини починається з її глибшої призадуми над собою, сенсом свого життя, місцем і роллю Бога та інших людей у цьому житті. Людина, яка ставить перед собою такі питання, стає шукачем істини. Про таких, як вона, Христос сказав: «Хто шукає, знаходить» (пор. Мт 7, 8). Щодо Бога, то культурна людина віддає Йому культ, а щодо себе та інших людей творить визначену культуру відносин. Задля відносин із Богом та людьми особа окультурнює своє довкілля.

Саме про такі виміри культури людини свідчить Святе Письмо. Згідно з книгою Буття, Бог постає як Творець людини та її землі проживання, людина – як міжособова спільнота Адама і Єви, а земля її проживання – як рай. Відтак людина покликана Богом до спілкування з Ним та іншими людьми, а також до опанування землі. Діючи згідно з покликанням, людина зробить свій внесок у Боже творіння. Цим внеском є культура, яку Святі Отці порівнюють із «восьмим днем» Божого творіння.

Благословенна Богом культуротворча діяльність людини вибудовується навколо таких пріоритетів: Бог – люди (інші люди і я) – світ. Прямуючи в такому Богом благословеному напрямку, людина створює культурні передумови для свого щастя. Ці передумови служать не тільки людині особисто, а й людській спільноті, не тільки тут і тепер, а й наступним поколінням людей.

Приходячи на світ, кожен із нас застає реальність, позначену культурною спадщиною предків. Уже батьки вводять дитину в цю спадщину, навчаючи прийнятому у спільноті способу життя, суспільно прийнятній поведінці. Зростаючи літами, юнак і дівчина практично засвоюють культуру в усвідомленні, що саме «прийнято», а що «не прийнято» робити в їхньому середовищі. Можна по-різному ставитися до існуючих культурних форм – схвально чи несхвально, але неможливо їх ігнорувати.

Остаточно людина або свідомо інтегрується в культурну реальність, або ж обирає якісь інші форми поведінки – чи то запозичені від людей іншої культури, чи створюючи свій власний «культурний код». Подібно є з Богом благословенними культурними пріоритетами – людина або вільно їх приймає, або ж визначає для себе інші пріоритети. Про такий культурний вибір також йдеться у Святому Письмі. Два райські дерева – Дерево життя і дерево пізнання добра і зла – унаочнюють дві можливості вибору людини: Дерево життя – це вибір Бога, дерево пізнання добра і зла – це вибір себе замість Бога. Тоді «я» і «моє» – найвища цінність, а всі, хто «не я», і все, що «не моє», знецінюються.

Ми приглянемося по черзі до кожного типу культури, означеного цими двома біблійними «деревами». Щодо вибору людиною дерева пізнання добра і зла, то йдеться про культуру самообожествлення людини. При цьому виразно проступає поділ на цінності «я» і цінності «мого». «Я» – це те, що я про себе думаю, а «моє» – це тіло і психіка, індивідуально-приватний вимір мого життя. Відповідно є люди, які абсолютизують себе, а є люди, які абсолютизують усе «своє».

Найпростішим для сприймання людини є її тіло. Ставлячи його на перше місце, віддаючи йому культ, людина створює навколо нього цілу культуру, позначену фізично-матеріальними пріоритетами. У ній стає вартісним все те, що підтримує тіло, його стан і вигляд. Абсолютизація тіла людини є джерелом споживацької культури. Тіло потребує поживи – і ми чуємо про те, що людина – це те, що вона споживає. На окремих телеканалах цілодобово щось варять, печуть і смажать. Задля підтримання здорового харчування людині рекомендують різні раціони і дієти, чудодійні властивості того чи іншого продукту. Культ їжі, врешті-решт, перетворює людину в узалеженого від їжі гурмана.

Тіло людини потребує не тільки їжі, а й напою – людина відчуває і голод, і спрагу. Для втамування спраги людині пропонують величезний набір напоїв, поступово «підсаджуючи» на якийсь із них. Непомітно людина стає узалежненим від напоїв пияком. Дивним чином те, що мало б служити задоволенню тіла, стає його руйнівником.

Тіло потребує відпочинку – і людині пропонують незліченні курорти, турбази, круїзи, масажі, фітнеси. Потрібен одяг – і на цю потребу працюють чисельні бренди, розробляються «модні колекції» на кожну пору року. Потрібен дах над головою – і до її послуг дизайнерські і будівельні фірми. Вони не тільки запроектують і збудують, а й

умеблюють «по фен шую» кожну кімнату всередині будинку.

Коли минає час і тіло поступово втрачає пружність – настає «золота доба» косметологів, лікарів і, остаточно, цілителів. Вони пропонують різні «омолодження», аби старе чи старіюче виглядало «як нове». Зауважмо, всі ці пропозиції скеровані на задоволення потреб тіла окремої людини. Коли ж ідеться про людей навколо, то їм і нам пропонують спільні розваги, допомагаючи отримувати насолоду від здатності тіла до продовження людського роду. Для цього створена секс і порноіндустрія із наданням відповідних «послуг». Тут і торгівля людьми, і наркотиками задля створення відповідного «настрою», і різні розважальні видовища, аби людина могла «відірватися на повну».

Прикметно, що, обравши споживацьку культуру, людина остаточно споживає саму себе. Народи з такою культурою або вимерли від якихось хвороб, пов'язаних із тілесними насолодами, або ж були завойовані іншими народами, не бажаючи воювати і тим самим втрачати тілесні приємності. Позаяк тіло людини смертне, то остаточно, попри всі зусилля, людина втрачає і тіло, і всі пов'язані з ним насолоди.

Іншим варіантом культурного вибору самообожествлення є абсолютизація свого «я». Вона може бути реакцією на усвідомлену смертність тіла, а тому – й марноту його культу. Переситившись зовнішніми дізнаннями, людина переорієнтовується на самоствердження через накопичення багатств, здобуття слави і влади. Такі цінності складніші від суто тілесних, вони невидимі та більш довгострокові – для їхньої реалізації часто потрібне все життя, а здебільшого одного людського життя занадто для цього мало.

Задля досягнення поставлених цілей людина задіює свій розумовий і вольовий потенціал, а також створює під свої плани відповідну матеріальну й науково-технічну базу. Задля ствердження свого «я» людина використовує не лише економічні, а й політичні, владні важелі. Урешті-решт у разі успіху вона розраховує здобути славу, аби й після смерті ім'я її назавжди залишилось у вдячній пам'яті нащадків, а вона увічнила себе в історії.

На шляху до самообожествлення людині потрібні інші люди. Вони становлять знаряддя для використання, своєрідний людський матеріал і ресурс. Задля мобілізації людського ресурсу суспільству пропонують «національну ідею» колективного самоствердження: ми найкращі, ми приречені бути переможцями, інші «не ми» – або тупі, або вороги. Задля здобуття перемоги над ворогами нам потрібен «порядок»: самообмеження, жертвність,

«масовий героїзм», жорсткий контроль над усіма, хто думає інакше.

Ми обов'язково збудуємо світле майбутнє, бо маємо геніального вождя. Йому і тільки йому належать поклін і шана. Завдяки йому і ми запануємо над іншими народами та наведемо в усьому світі належний лад. Ми – імперія переможців, і ніхто, навіть сам біблійний Бог, не сміє нам вказувати.

Це самообожествлення – як індивідуальне, так і колективне – у книзі Буття висвітлюється й коментується як входження у спокусу: «Ви будете як боги, знаючи добро і зло». За спокусою йде її реалізація – люди спожили з дерева пізнання добра і зла. Те, що іншим буде зле, не страшно. Головне, щоб було добре мені (нам, своїм).

Описаний у книзі Буття епізод – не лише коментар, а й попередження. Якщо все залишати так, як є, в надії, що «якось воно буде», то буде не «якось», а буде точно зле. Адже Бог попереджає: «Якщо споживете, смертю помрете». Постраждають як імперії, так і всі, чия «хата скраю». У певний момент люди зауважать, що самообожествлення – великий самообман. Адам і Єва також це побачили – «і побачили, що вони нагі». Замість здобуття і набуття – втрата і самих себе, і всього, що вони вважали своїм. Чи це кінець, смерть і небуття?

У Святому Письмі людина не приречена лише на дерево пізнання добра і зла. Для неї існує й Дерево життя, тобто можливість обрати життя замість смерті. У виборі можливості життя й реалізується свобода людини. Ця інша можливість – правдивий Бог замість ідола, яким є самообожествлена людина.

Правда, яка визволить людину від смерті, в тому, що вона – не Бог, але може стати богом по Божій благодаті. Те, що в людині від Бога, шукає свого, тобто Божий образ у людині шукає Божого оригіналу. Приписування ж собі божества є найтрагічнішою помилкою людини.

Надавши Богові першість через увірування в Нього, людина, за словами Христа, «переходить від смерті до життя», тобто до життя, в якому більше нема смерті. Дерево життя і, відповідно, сенс життя – це «Люби Бога всім серцем своїм, а ближнього – як самого себе» (Мт 22, 37-39; пор. Втор 6, 5). Ми вільно реалізуємо себе в даруванні

міжособової любові іншим, крім себе: «Ніхто неспроможен любити більше, ніж тоді, коли він за своїх друзів своє життя віддає» (Йо 15, 13).

Доки залишатимемося самі в собі й самі по собі – все залишатиметься по-старому і нічого не зміниться. Як писав Еклезіаст: «Нема нічого нового під сонцем» (Проп 1, 9). Коли ж вийдемо за межі свого «я» у любові, – все зміниться і ми вперше знайдемо самих себе «в інших». Завдяки іншим особам ми самі змінимося і станемо іншими, тобто щасливими. Не пануванням над ними, а служінням їм, не ствердженням себе «всупереч», а «завдяки» іншим.

Завдяки спілкуванню з Богом у молитві ми зреалізуємо Божий, тобто щасливий, варіант свого життя. Молитва навчить нас і культури спілкування з ближніми. Духовним життям ми виплекаємо в собі нев'янучу красу нашої особи, підтримувану споживанням із Дерева життя, яким є споживання Тіла і Крови Господніх. Вони є справжньою їжею людини, бо привносять не лише тимчасове виживання, але вічне життя.

Найвишуканішою одежею людини є одежа благодати, привдягнена у Таїнстві Хрещення, а найкращою будівлею – храм, який людина збудувала Господеві. Саме по храмах, по їхній архітектурі судять про культуру якогось народу. А з храму, з його убранства постали й вирости автентичні культура і мистецтво – малярство, музика, поезія.

Результатом обрання Бога пріоритетом усього життя стане культура творчості, яка замінить споживацьку культуру та культуру ствердження себе всупереч іншим. Культура творчості – це мистецтво спілкування людей із Богом та між собою, мистецтво творення гармонійних міжособових зв'язків. Це творчість нового, райського світу, в якому кожний відчує себе щасливим і зреалізованим стаючи іншим, тобто ближнім як для Бога, так і для людей. На творення саме такої культури й благословив Бог людину.

о. Мирон БЕНДИК, «Підкорюйте землю...» // СЛОВО №4 (80), грудень-лютий 2019-2020